

Цінності суспільства та форми політичного правління визначають, на думку цього автора, основні прототиби економічних систем. На цій підставі Б.Гаврилишин аргументовано пропонує таку типологізацію основних економічних систем суспільства:

- вільне підприємництво;
- узгоджене вільне підприємництво;
- адміністративно-командна економічна система;
- розподільчий соціалізм;
- ринковий соціалізм [3, ст. 153-201].

Творчо розвиваючи ідеї Б. Гаврилишина, І.Грабинський слушно наголошує, що пропонуючи ті чи інші принципи типологізації економічних систем суспільства, їх автори виходили з потреб власних досліджень. Враховуючи особливості організації ринку, способи розв'язання екологічних проблем, соціальну орієнтацію економіки, І. Грабинський обґрунтовує власну типологізацію суспільних економічних систем:

- система економічного лібералізму, що характеризується обмеженням втручанням держави в економіку (США);
- соціальна ринкова економіка, що характеризується соціальною орієнтацією економічної політики уряду (Німеччина);
- узгоджене вільне підприємництво, яке реалізується шляхом узгодження соціальних, економічних та екологічних інтересів різних груп суспільства (Франція);
- система розподільного соціалізму, яка зорієнтована на досягнення соціальної справедливості засобами фіскальної політики (Швеція);
- адміністративно-командна система, що існувала у колишньому СРСР та країнах Східної Європи;
- перехідна економічна система, до якої належить і економічна система України у період її трансформації від адміністративно-командної до однієї з ринкових форм [4, ст. 43].

На наше переконання, наведена типологізація економічних систем суспільства І.Грабинського вигідно виділяється повнотою аналізу, внутрішньою логікою, широко розкриває діапазон, у якому варіюються основні типи сучасних економічних систем.

Водночас, хочемо наголосити, що теорія економічних систем, включаючи такі її складові напрями, як соціоекономіка і екогенологія, розглядають соціальне, екологічне та економічне у системній єдності, виділяючи людину як найактивніший чинник системних суспільних трансформацій. Зокрема, життєво важлива роль урахування екологічної детермінанти економічного розвитку суспільства дає підстави характеризувати усі системні соціально-економічні проблеми як соціально-еколого-економічні [4, ст. 9-10]. Усе це дає підстави нам запропонувати модель типологізації суспільних економічних систем на основі такого об'єктивного критерію, як ступінь екологічної безпеки.

Таким чином, за ступенем екологічної безпеки усі сучасні економічні системи суспільства можна типологізувати на відповідні види:

- екологічно небезпечні або екологічно незбалансовані;
- екологічно "перехідні" або квазібезпечні;
- екологічно безпечні або екологічно збалансовані;
- екогенологічні.

На нашу думку, запропонована типологізація економічних систем суспільства спирається на дуже важливий об'єктивний критерій – ступінь екологічної безпеки економічної системи, роль і значення якого особливо зросло на порозі XXI ст. й далі зростатиме. Така типологізація не пов'язана прямо з панівними формами власності й ідеологічними переконаннями суспільства, а тому має більш універсальний та гуманістичний характер, ніж традиційні підходи до цієї методологічної проблеми. Вищим шаблоном еволюції суспільних економічних систем є, на наш погляд, екогенологічні. При цьому ми поділяємо точку зору С.Злупки, котрий вбачає роль екогенології у "... створенні передумов розвитку національної економіки, яку персоніфікує людина. Між екогенологією і національною економікою спільне те, що вони враховують єдність економічної та екологічної безпеки" [6]. Отже, обґрунтована нами типологізація економічних систем суспільства на основі ступеня їхньої екологічної безпеки видається перспективною у контексті зростання глобальної уваги до вирішення екологічних проблем як середовища існування й розвитку самої людини. Відповідно теорія економічних систем суспільства та методологічні концепції їх типологізації все більше "екологізуються", що можна трактувати як новітню парадигму економічної науки третього тисячоліття.

### Література

1. Ващишин А.М. Наукова діяльність професора Г.І. Башнянина. – Львів: Каменяр, 2001. – С. 21-22, 193-217
2. Башнянин Г.І., Копич І.М., Слюсарчик М.П. Ринкові економічні системи: проблеми становлення функціональної структуризації і типологізації. – Львів: ЛКА, 2001. – 212 с.
3. Башнянин Г.І., Копич І.М., Чупик І.О. Мікроекономічні ринкові системи: методологічні проблеми аналізу ефективності функціонування. – Львів: ЛКА, 2001. – 182 с.
4. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє: до ефективніших суспільств. Доповідь Римському клубові/ Пер. з англ. – К.: Основи, 1993. – 238 с.
5. Гаврилишин Б. Світ заговорить про українське диво!// Експрес. – 2001. – 30 серпня – 6 вересня. – С. 17.
6. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє: до ефективніших суспільств. Доповідь Римському клубові/ Пер. з англ. – К.: Основи, 1993.
7. Грабинський І.М. Еколого-економічна система України: порівняльний аналіз. – Львів: НТШ, 1997.
8. Грабинський І.М. Сучасні економічні системи: Навчальний посібник. – Львів: Інтереко, 1997. – 176 с.
9. Грабинський І.М. Еколого-економічна система України: порівняльний аналіз. – Львів: НТШ, 1997. – 240 с.
10. Злупко С. Екогенологія і становлення національної економіки України// Наук. збірник Українського Вільного Університету. – 1995. – Т. 17. – С. 332.

УДК 332.126

Богданна Косович – ЛНУ ім. Івана Франка

### ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Розглядаються екологічні проблеми використання земельних ресурсів, їх збереження та охорона. Обговорюються напрями ефективного еколого-економічного використання земельних ресурсів в ринкових умовах.

**Ключові слова:** земельні ресурси, охорона земель, екологічні проблеми.

*Bogdanna Kosovych – The National University of Lviv***Ecologic and economic issues of land resources usage**

The article deals with ecologic issues of land resources usage, preservation and protection. The ways of effective ecologic and economic usage of land resources under the market economy conditions are elucidated.

**Key words:** land resources, usage, ecologic lands, land relationships.

Земля є унікальним творінням природи для життєдіяльності людей та всіх живих організмів, а також головним золотим скарбом для держави і компонентом навколишнього природного середовища та потребує бережливого еколого-економічного використання. Конституція України, зважаючи на виключно важливе значення землі у всіх сферах економіки країни, визначає землю основним національним багатством і найціннішим надбанням українського народу, що перебуває під особливою охороною держави. Основний Закон України має на меті правове забезпечення раціонального й ефективного використання всіх земель України і зобов'язує державу забезпечувати екологічну безпеку та підтримувати екологічну рівновагу на території України.

На сучасному етапі існування людської цивілізації раціонально-бережне використання та охорона земель – головне соціально-економічне й екологічне завдання суспільства будь-якої держави. Для України ця проблема особливо важлива, оскільки її земельні ресурси зазнають надзвичайно великих антропогенних навантажень і деградують досить високими темпами.

Хоча за природними ресурсами (чорноземом) Україна належить до найбагатших держав світу. Однак, на жаль, низька культура землеробства та хижацька експлуатація земель призводять до руйнування ґрунтів, тому й ефективність використання земель значно нижча, ніж у середньому по Європі.

Сучасний стан використання земель України не відповідає вимогам раціонального природокористування. Майже 92 % земельного фонду залучено в господарський обіг, в результаті чого порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що негативно впливає на стійкість агроландшафту. Розораність земель в Україні є найвищою у світі і досягла 56 % території країни, і 80 % сільськогосподарських угідь. При цьому складається враження, що ми намагаємось умисно обробляти якомога більші площі земельних угідь, однак не використовуємо їх так, щоб отримати високу урожайність.

Сільськогосподарське використання земель на сучасному етапі призводить до зниження родючості ґрунтів через їх переуцільнення (до 40 % ріллі), втрати гумусного горизонту (майже на всій площі ріллі), ерозія ґрунтів (до 1/3 ріллі), втрати грудкувато-зернистої структури, водопроникності та аераційної здатності з усіма екологічними наслідками; знижується якість і екологічна чистота продовольства, зростає захворюваність населення. Тому невідкладною необхідністю постає робота над збільшенням застосування біотехнологічних чинників розширеного відтворення родючості ґрунтів, довівши їх до екологічно допустимих та безпечних.

Основними недоліками землекористування є тривале безгосподарне ставлення до землі, помилкова стратегія максимального залучення земель до обробітку, недосконалі техніка і технологія обробітку землі та виробництва сільськогосподарської продукції, невиражена цінова політика, недотримання науково-обґрунтованих систем ведення землеробства і, зокрема, повсюдне недотримання сівозмін, внесення недостатньої кількості органічних добрив, низький науково-технічний рівень проектування, будівництва та експлуатації меліоративних систем, недосконала система використання і внесення мінеральних добрив та невиконання природоохоронних, комплексно-меліоративних, протиерозійних та інших заходів.

Якісний стан земельних ресурсів постійно погіршується. В окремих районах, де осушено землі, відбувається неконтрольоване зниження рівня ґрунтових вод, зменшення потужності органічної маси, а в районах зрошення – підтоплення і засолення ґрунтів, деградація чорноземів, що призвело до негативних екологічних наслідків у районах Полісся та на півдні України. Нині 14,8 % загальної площі поливних земель піддані ерозії, 1,5 % – перезволоженню, понад 4 % – солонцюваті та засолені. Збільшення мінералізації ґрунтових вод загрожує вторинним засоленням земель. Упродовж розвитку цивілізації площі ґрунтів, придатних для землеробства, безперервно зменшуються. На початку третього тисячоліття внаслідок забруднення характерною стала масова деградація ґрунтів з втратою їхньої головної властивості – родючості. Як відомо, родючість орних земель визначається вмістом в них гумусу. Проте в наш час середній вміст гумусу в ґрунтах України значно знизився і становить 3,2 %, коли 100 років тому вміст гумусу в ґрунтах становив 4,2 % (таким чином, кожний рік втрачалося по 24,0 млн. тонн гумусу). В Україні водної ерозії зазнають легкі піщані ґрунти Полісся та Степової зони. Вітровою ерозією охоплено до 19 млн. га ріллі.

Потужним деградаційним чинником є спричинене сільськогосподарською діяльністю збезлісіння територій. Збезлісіння агроландшафтів є наслідком не тільки прямого вирубування лісу під орні землі. До знищення лісів призводять ерозія, меліорація, хімізація, випасання, забруднення та рекреація.

Одним із найголовніших чинників захисту ґрунтів від ерозії є лісомеліоративні насадження. Як зазначають спеціалісти [6], Лісомеліоративні насадження (ЛМН) є невід'ємною складовою частиною протиерозійної системи, одним із основних елементів і основою архітекtonіки ЛАЕС у цілому. Необхідно зазначити, що еколого-економічна ефективність лісоаграрних систем вища на 20-25 %, ніж відкритих територій. Існуючі лісові смуги (434 тис. га, довжиною близько 300 тис. км) захищають 11 млн. га ріллі (близько 1/3), що дає надбавку врожаю 3 – 3,5 млн. т зерна. Надбавка врожаю зернових культур і соняшника на полях під захистом окремих лісових смуг становить у середньому 4,1 ц/га, а в їх системі вона може бути в 2 – 6 разів вища. Врожай зернових у системі лісових смуг в 1,5 – 2 рази вищий, ніж у відкритому полі. Рентабельність системи лісових смуг перевищує 300 – 500 %. При розв'язанні цієї системи захисту необхідна обґрунтована і виважена державна програма відповідно до земельної реформи.

Сьогодні в Україні існує низка об'єктивних факторів, що зумовлюють можливість виділення земельних ділянок під площі лісового фонду, а саме: необхідність використати під лісові насадження землі, непридатні для ефективного сільськогосподарського використання; планомірне лісорозведення захистить ґрунт від суховіїв та ерозійних процесів; це матиме неочінене природоохоронне значення для водозахисну та водорегулювання; лісорозведення виконує екологічну роль у збалансуванні рівноваги навколишнього природного середовища та природоохорону, а також санітарно-гігієнічну, природно-оздоровчу функції для суспільства; лісистість виступає природним бар'єром запобігання повеней та зсувів ґрунтів, збагачує довкілля киснем; розумне використання лісу задовольняє потреби населення та забезпечує можливість його зайнятості; ліс є матеріальною цінністю для майбутніх поколінь та економіки держави тощо.

Перехід до володіння землею (фермерство та орендарство) загрожує безпеці навколишнього середовища тим, що нові власники землі на перших етапах намагаються збільшити прибутки та економлять кошти передусім на природоохоронних заходах. Не дуже турбуються вони й про якість продукції, використовуючи різні шкідливі хімізовані засоби росту чи боротьби зі шкідниками, чим завдають шкоди здоров'ю споживачів. Зі споживацького погляду для агроєкосистем дуже важлива екологічна чистота середовища. Його забруднення знижує врожай, продуктивність худоби та якість продукції. За даними Н.П. Грицан (1992), у Дніпропетровській області забруднення атмосфери фтором знижувало врожай пшениці на 39-60 %, ячменю – на 23-60 %. За прогнозами вчених, унаслідок деградації природного середовища світове виробництво зерна буде зменшуватись на 1 % кожного року[5]. Тому цей соціальний сектор аграрної економіки потребує державної підтримки та контролю.

Розвиток різних форм власності та господарювання на землі без суворого і надійного державного екологічного та митного контролю за ввезенням небезпечних відходів, брак відповідної законодавчої бази призвели до безгосподарного, хижацьки споживацького ставлення до землі. Використання у великій кількості мінеральних добрив, пестицидів та інших хімічних препаратів разом з промисловим і радіаційним забрудненням може ще більше ускладнити екологічну ситуацію в Україні, зокрема в малоземельному регіоні, знизити відтворювальну здатність біосфери та екологічну стійкість агроландшафтів.

Надзвичайно актуальною є розробка еколого-економічної моделі ринкових реформ, яка, як вважають окремі вчені, повинна передбачати запровадження жорстких екологічних нормативів, стандартів, вимог і обмежень для окремих галузей та підприємств, регіонів, областей, басейнів рік, у межах яких розміщені чи розвиваються виробництва, триває освоєння природних ресурсів тощо.

Потрібно докласти максимум зусиль для цільового використання наявних джерел фінансування природоохоронних програм, а також удосконалення контролю за раціональним використанням природних ресурсів, зокрема земельних.

В Україні відбувається стимулювання раціонального використання природних ресурсів, передусім земельних, охорони навколишнього природного середовища шляхом:

- надання пільг в оподаткуванні підприємств, установ, організацій і громадян у разі вжиття ними заходів щодо раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища, у випадку переходу на мало- і безвідходні ресурсоенергозбережені технології;
- надання на пільгових умовах коротко- і довготермінових позик для вжиття заходів щодо забезпечення раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища;
- звільнення від оподаткування фондів охорони навколишнього природного середовища;
- стимулювання у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку працівників спеціально уповноважених державних органів у галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів.

Сьогодні відсутність достовірної інформації про природоохоронну діяльність підприємств в Україні створює ризик для інвесторів і власників. Значні втрати у вигляді штрафів, додаткових витрат пов'язані з ліквідацією наслідків забруднення навколишнього середовища, необхідністю проведення екологічного оздоровлення тощо. З огляду на це у багатьох країнах бухгалтерський облік і звітність про природоохоронну діяльність набули інтенсивного розвитку.

Ігнорування екологічних зобов'язань у бухгалтерському обліку і не введення їх у звітність можуть призвести до таких небезпечних наслідків, як викривлення реальної ціни акцій і додатковий фінансовий ризик для акціонерів. Розкриття ж інформації про природоохоронну діяльність підприємств, організацій у річних звітах сприяє об'єктивній оцінці їхньої роботи, забезпечує широкий громадський контроль і формування їхнього позитивного іміджу. Тому важливим завданням є визначення вимог до національного екологічного, за міжнародними стандартами, бухгалтерського обліку й аудиту.

Економічні витрати від забруднення атмосфери можна визначити методом емпіричних залежностей, що ґрунтується на статистичному опрацюванні економічних показників. Цей метод дає змогу отримати рівняння регресії (залежності розміру економічних витрат від концентрації забруднення атмосфери). Отже, забруднення атмосфери шкодить якості продукції, її реалізації, призводить до зниження цін. А якщо господарства будуть компенсувати зниження врожайності додатковими агротехнічними заходами, то це підвищить собівартість продукції, отже, ціни реалізації. Тому платити за забруднення довкілля повинно підприємство, яке забруднює навколишнє середовище, що підвищує витрати виробництва.

Обстеження ґрунтів в Україні свідчить, що їхнє забруднення небезпечно зростає. За оцінками Національного наукового центру "Інститут ґрунтознавства та агрохімії ім. О.Н. Соколовського" [1], загальна площа забруднених земель становить близько 9 млн. га, з них 4,2 млн. га – радіаційно забруднені; 2,0 млн. га – землі, забруднені важкими металами; 2,8 млн. га – землі, забруднені токсикантами органічного і неорганічного походження. Період

проведення спеціальних заходів щодо очищення таких техногенно порушених ґрунтів становить від 5-10 до 40-50 років залежно від рівня їхнього забруднення. Забруднення ґрунтів полягає в тому, що до них потрапляють нові, нехарактерні для них речовини або поселяються та розмножуються нові мікроорганізми. Для ґрунтів небезпечним є накопичення металів. Найтоксичнішими для ґрунту є свинець, ртуть, уран, торій, кадмій, берилій, хром, нікель, кобальт та ін. [7]. Факторів деградації ґрунтів теж є дуже багато. Водночас стан "здоров'я" ґрунтів сьогодні контролюють погано. Із величезної кількості ксенобіотиків, що надходять до ґрунту, реєструють тільки декілька десятків. Продукти їхнього перетворення, часто токсичніші, ніж сама початкова речовина, взагалі ніяк не враховують.

Зазначимо, що погіршенням якості продукції населення занепокоєне більше, ніж погіршенням середовища життя. До цього призводять низька культура землеробства, застосування неефективних технологій, незахищеність ґрунтів від промислових забруднень. Є і соціальна причина – споживацьке ставлення до ґрунту. Темпи втрат ґрунтової родючості та самих ґрунтів стали такими високими, що Г.В. Добровольський, Л.О. Карпачевський та ін. відомі ґрунтознавці порушують питання про підготовку "Червоної книги ґрунтів" [7], куди повинні бути занесені типи ґрунтів, яким загрожує повне знищення. "Червона книга ґрунтів" може стати основою для ведення моніторингу стану ґрунтів та збереження еталонів природних типів ґрунтів.

Рекультивация порушених земель, площа яких становить понад 190 тис. га, відновлення їхнього ґрунтового покриву на ландшафтно-екологічних принципах і повернення у сферу господарства – одна з найголовніших проблем сьогодення.

Важливим напрямом раціоналізації використання земельних ресурсів є поліпшення екологічного стану зрошуваних земель, на яких простежуються підтоплення, вторинне засолення, водна ерозія, руйнування природної структури ґрунтів тощо. З огляду на це потрібна реконструкція зрошувальних систем для створення на них таких технологій водокористування, які б враховували рівень фізіологічних потреб сільськогосподарських культур на зміну мікроклімату зрошуваних ділянок, забезпечували відповідні врожаї без деградації земель.

Триває процес оптимізації структури угідь та формування високопродуктивних екологічно стійких агроландшафтів, для чого розораність орних земель знижують до 50 %, питому вагу лук, сіножатей і пасовищ збільшують до 17-20 %, лісистість – до 20 %, площі земель природоохоронного фонду доводять до рівня середньосвітового (5 %)[4].

Для пом'якшення несприятливої дії сільськогосподарського виробництва на навколишнє середовище систему землеробства необхідно екологізувати з конверсією "оздоровлення та раціональне використання ґрунтів". Науковий пошук у галузі теорії системи землеробства та розробка законів землеробства в поєднанні з емпіричними виробничими дослідженнями дали змогу виділити цілу групу раціональних засобів, які екологізують агрономію та ведуть

до формування концепції екологічно безпечних, безвідходних та ресурсозбережених технологій. Як головні напрями тут визначено:

- турботу про збереження родючості ґрунту;
- збереження гумусу в ґрунті завдяки використанню органічних добрив, сидералів, живого мульчування та висівання багаторічних трав;
- застосування мінеральних добрив та хімічну меліорацію на суворій науковій основі;
- перехід до біологічних методів боротьби з бур'янами, шкідниками та хворобами рослин;
- комплекс заходів щодо запобігання ерозії ґрунту, у тім числі контурно-меліоративне землеробство, полезахисне лісорозведення, безвідвальний та мінімальний обробіток ґрунту;
- обмеження у використанні важкої техніки;
- контроль вилучення орних земель під промислові об'єкти, дороги та населені пункти й екологічну експертизу меліоративних систем тощо.

Постає потреба створення системи ринкових (пільги, кредити, податки) і директивних регуляторів для зміни пріоритетів у розподілі ресурсів, інвестицій в аграрний сектор економіки. В економічній і правовій базі земельної реформи, що триває в Україні, явно недостатньо розроблені механізми, які б давали змогу ефективно охороняти, раціонально використовувати землю і карати винних за деградацію внаслідок неправильного користування.

Так, у США фермерам забезпечується право у межах 25 % прибутку, з якого сплачуються податки, включати у поточні витрати і повністю компенсувати протягом року капітальні вкладення у заходи з охорони земель і водних ресурсів [3].

Систематичний контроль за охороною і станом земельних ресурсів доцільно запровадити і щодо системи нормативів природокористування в сільському господарстві. Ці нормативи повинні бути лімітними значеннями, які характеризують верхні і нижні границі використання природних ресурсів чи засобів виробництва. Їхнє виконання потрібно стимулювати і матеріально заохочувати зниженням земельного податку, пільговими кредитами, субсидіями, у тому числі безповоротними на екологічні цілі, ціновою підтримкою. Порушення природоохоронних нормативів необхідно суворо карати за допомогою системи штрафів, додаткових податків аж до позбавлення права на земельну ділянку.

У ході земельної реформи найгострішою проблемою є виведення з обігу і консервація значної частини використаних сільськогосподарських угідь. Сьогодні на базі застарілих ґрунторуйнівних технологій триває ведення сільськогосподарських робіт на великих площах уже значно деградованої землі. В Україні назріла потреба розробити програму консервації земель. Проте недосконалість Земельного кадастру, відсутність достатньої інформації для ухвалення рішень, відповідної апаратури, спеціалістів, доступних методик не дають змоги швидко і чітко визначити розмір деградованих угідь. Землі, виведені із господарського обігу внаслідок консервації, повинні зберігатися за землевласниками, землекористувачами, якщо вони можуть створити необхідні умови їхнього відновлення. В іншому випадку землі треба пере-

вести в запас. Тобто потрібно два механізми: механізм економічної компенсації для власників у випадку вилучення в них земель у запас і механізм економічного стимулювання, заохочення, пільг для власників, які забезпечать відновлення потенціалу деградованих земель [2].

Ефективні механізми охорони навколишнього середовища, в тому числі й землі, діють не автоматично. Узгодженість довготермінових економічних і екологічних інтересів можлива тільки завдяки послідовному державному регулюванню природокористування із залученням економічних стимулів до екологоорієнтованої діяльності товаровиробників. Для формування механізмів раціоналізації природокористування в умовах переходу України до ринку потрібна збалансована система організаційних, економічних, інституціональних, адміністративних, правових інструментів природоохорони, спрямована на позитивні зміни у сучасній екологічній ситуації.

Дієвість державної влади неможлива без добре налагодженого контролю і нагляду за виконанням законів, постанов і розпоряджень у центрі і на місцях. Глибокі зміни, які відбулися в усіх галузях суспільного життя, у тому числі й щодо земельних відносин, зумовили ухвалення нового Земельного кодексу України [1], який враховує різноманітність видів господарської діяльності на землі й особливості державного контролю в сільському господарстві, промисловості, будівництві, а також потребу загального дотримання екологічних вимог. Вони пов'язані з попередженням правопорушень, експертизою зміни якості ґрунту, консервуванням деградованих і забруднених земель. У разі виявлення нераціонального використання земельних ділянок чи використання їх не за цільовим призначенням, а також засобів, які призвели до псування земель, посадова особа, яка провадить державний контроль за використанням і охороною земель, дає попередження з визначенням відповідного терміну для їхнього усунення.

Земельний кодекс України, ведення товарного сільськогосподарського виробництва, чи придбання у власність земель сільськогосподарського призначення дозволяє, тільки громадянину України із сільськогосподарською освітою або висновком про наявність достатнього досвіду роботи (стажу) у сільському господарстві. Цим самим забезпечується професійне ставлення до землі. Гострота існуючих проблем зумовлює приймати охоронні рішення. Згідно з п.13 Перехідних положень [1] визначено обмеження набуття громадянами права власності на землі сільськогосподарського призначення загальною площею до 100 га, пов'язано із обмеженістю земельних площ сільськогосподарського призначення та найбільшою цінністю таких земель. ґрунто-виснажливий і природоруйнівний агровиробничий процес, який до того ж відбувається за звуженим типом, низька ефективність методів агроекологічного управління, зумовили необхідність переходу до еколого-економічної моделі ринкових реформ, яка має на меті всебічне екологічне відродження та підвищення ефективності використання земельних ресурсів.

З метою створення умов для раціонального використання земель, відтворення родючості ґрунтів і запровадження екологічно збалансованого землекористування розпорядженням Президента України від 7 лютого 1996 року

визначено за необхідне розроблення Національної програми з охорони земель на 1996-2005 рр. [1]. Цим розпорядженням була утворена комісія з розроблення проекту програми і затверджено її персональний склад та обов'язок забезпечити фінансування проекту Національної програми охорони земель. Але, на жаль, така програма поки що не затверджена у встановленому порядку.

Для економічного стимулювання охорони земель необхідно розвивати на засадах пільгового режиму оподаткування, різних видів пільгового кредиту, інших методів, які дають змогу виконувати роботи без виділення коштів з бюджету, тобто завдяки накопиченню сільськогосподарськими товаровиробниками власних ресурсів, що розвинені. В умовах економічної кризи та низьких доходів бюджету це повинно бути провідним. З поліпшенням економічної ситуації в практиці агроекологічного управління буде активніше використовуватись надання субсидій, дотацій, компенсацій на безповоротних засадах, що забезпечуватиме сільськогосподарським землекористувачам рівень доходів, достатній не тільки для організації наступного виробничого циклу, а й для капіталізації певної їхньої частини.

Різке загострення екологічної проблеми в Україні зумовлено відсутністю цілісної екологічної політики держави і передбачає необхідність переходу до нової моделі агроекологічного розвитку держави, яка певним чином має стати впровадженням і опануванням сталого, еколого-врівноваженого господарювання з забезпеченням всебічної охорони земель та з врахуванням балансу взаємоузгоджених екологічних і економічних підходів.

### Література

1. **Земельний кодекс** України (коментар)// Харків. – 2002.
2. **Бобылев С.** Земельная реформа и экологический кризис// Вопросы экономики, 1993, № 10. – С. 62.
3. **Веклич О.О.** Як стимулювати природоохоронну діяльність?// Вісник НАН України. – 1996. – № 11-12. – С. 43-50.
4. **Земельне право**// Видав. Дім. – К., 2001. – 200 с.
5. **Злобін Ю.А.** Основи екології. – К.: Лібра, 1998. – С. 184.
6. **Пилипенко О.І.** Лісоагратні ландшафти// Науково-виробничий часопис з проблем лісгосподарської галузі та мисливського господарства, 1999 р. – № 4. – С. 26.
7. **Яремчук І.Г.** Економіка природокористування. – К.: Просвіта, 2000. – С. 144.

УДК 630\*5

*М.О. Поляков, канд. екон. наук – Аубурнський університет,  
м. Аубурн, Алабама, США;  
О.В. Поляков, канд. с.-г. наук – НАУ, м. Київ*

### ДО ОЦІНКИ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ЛІСІВ

Викладені основи методики оцінки впливу системи ведення лісового господарства на екологічний стан лісів з використанням банку даних "Лісовий фонд підприємства" без додаткових натурних обстежень. Запропоновано критерії екологічно орієнтованого ведення лісового господарства.

**Ключові слова:** Екологічно орієнтоване ведення лісового господарства, вікова структура лісів, структура лісостористування, санітарний стан лісів.